

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor

Kosovo – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2018

I. SAMMANFATTNING

Kosovos konstitution och lagstiftning garanterar respekt för mänskliga rättigheter och framsteg har gjorts avseende till exempel att stärka de rättsliga institutionerna och skyddet av minoriteters rättigheter. I praktiken brister dock efterlevnaden av lagstiftning till skydd för mänskliga rättigheter, något som försvåras av ett svagt rättsväsende, bristande resurser och kapacitet inom den offentliga förvaltningen och otillräcklig politisk vägledning.

Konstitutionen slår fast principen om maktodelning mellan parlamentet, regeringen och rättsväsendet. I praktiken utövar dock regeringen stort inflytande över parlamentet och rättsväsendet. Parlamentet präglas av polarisering och obstruktion, bland annat genom att parlamentsledamöter låter bli att delta, vilket hämmar lagstiftningsarbetet och reformarbetet i landet.

Konstitutionen garanterar rättsväsendets självständighet och oberoende. I praktiken är domstolarna utsatta för politiska påtryckningar och de juridiska institutionerna lider brist på kvalificerad personal och ekonomiska resurser. Andelen avgjorda rättsfall har ökat och balanserna har minskat. Många ärenden drabbas dock av förseningar och störningar, eller slutförs aldrig, något som från allmänhetens sida misstänks bero på påverkan från politiska eller på annat sätt inflytelserika aktörer i samhället. Rapporter förekommer om att åklagare, domare och advokater drar sig ur ärenden efter hot eller påtryckningar.

Konstitutionen och övrig lagstiftning föreskriver yttrandefrihet och pressfrihet. I allmänhet respekterar stat och myndigheter dessa friheter, men det förekommer rapporter om att en del tjänstemän, politiker, företag och radikala religiösa grupper försöker skrämman företrädare för media. Hot, trakasserier och våld mot journalister förekommer. Det civila samhället är väl etablerat, men saknar ofta kapacitet och resurser att agera självständigt nog för att kunna ställa den offentliga makten till svars på ett verkningsfullt sätt. Mötes- och föreningsfrihet respekteras generellt.

Tillkortakommanden i skyddet av de mänskliga rättigheterna drabbar särskilt kvinnor, barn, minoritetsgrupper såsom romer, ashkalier och egyptier, personer med funktionsnedsättning samt hbtq-personer. Kvinnor har samma lagstadgade rättigheter som män, men traditionellt lägre social status, vilket påverkar hur deras rättigheter tillgodoses i praktiken, bland annat i rättssystemet. Könsstereotypa sociala attityder gentemot kvinnor resulterar i diskriminering.

Situationen har förbättrats på anstalter och häkten. Det finns dock fortfarande brister, bland annat vad gäller fullständiga medicinska rapporter och dokumentation.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Kosovo har ännu inte utvecklat ett tillräckligt välfungerande rättsväsende. Landets befolkning saknar i stor utsträckning tilltro till dess institutioner, som länge styrts genom både formella och parallella system. Parallella rättssystem i olika delar av landet och en historia av informella system för rättskipning gör rättssektorn med dess brister sårbar för externa påtryckningar.

Konstitutionen garanterar rättsväsendets självständighet och oberoende. I praktiken förekommer dock offentliga uttalanden av högt uppsatta tjänstemän om domstolarnas arbete och det finns många korruptionsärenden där domare och åklagare är inblandade. Rapporter förekommer om att åklagare, domare och advokater drar sig ur ärenden efter hot eller påtryckningar. Många ärenden drabbas dock av förseningar och störningar, eller slutförs aldrig, något som från allmänhetens sida

misstänks bero på påverkan från politiska eller på annat sätt inflytelserika aktörer i samhället.

Presidenten utser domare och åklagare på inledningsvis tre år på förslag av Kosovos juridiska råd eller Kosovos åklagande råd. Presidenten har även befogenhet att avskeda domare och åklagare på förslag av råden. I praktiken präglas ofta tillsättandet av domare av bristande transparens. Regeringen har vidtagit åtgärder för att säkerställa tryggare anställningsvillkor och högre löner för domare, med syfte att stärka domstolarnas självständighet. Det råder fortsatt brist på kvalificerade kosovariska domare, speciellt för de tjänster som enligt lag kräver minoritetsrepresentation. Respekten för etiska regler för domare, åklagare och advokater är bristfällig. Procedurer för disciplinära åtgärder finns, men är i praktiken ineffektiva och lider av fördröjningar.

EU:s rättsstatsinsats i Kosovo, EULEX, har ett exekutivt mandat att på egen hand och i begränsad omfattning lagföra krigsbrott och allvarlig organiserad brottslighet. Nuvarande mandat gäller till och med den 14 juni 2020. Allt fler av Kosovos rättsliga institutioner, som till exempel konstitutionsdomstolen, bemannas nu av lokala domare och åklagare, medan EULEX innehar en allt mindre operativ roll. Antalet utredda rättsfall fortsätter att öka. Rättssektorns institutioner arbetar dock långsamt och ineffektivt, och institutionerna lider brist på personal och ekonomiska resurser.

Rättssektorns effektivitet begränsas även av brister i lagstiftningen. Många föreskrifter i Kosovos brottsbalk är alltför tungrodda eller inte tillräckligt flexibla för att möjliggöra grundliga och framgångsrika utredningar och åtal.

Reformer pågår inom den offentliga förvaltningen, men denna karaktäriseras fortfarande av svag kapacitet, politisering och brist på transparens i rekryteringsprocesser. Myndigheternas bristande förmåga att fullt ut agera i enlighet med lagstiftningen är ett betydande hinder exempelvis i skyddet av egendomsrätten. Genomförandet av den fastighetsrelaterade lagstiftningen är bristfällig.

Kosovo är på ett tidigt stadium vad gäller förmågan att bekämpa korruption, enligt EU-kommissionens rapport om Kosovo för 2018. Lagstiftningen mot korruption möter generellt relevant EU-standard, men tillämpas inte alltid fullt ut. Institutionerna är inte tillräckligt väl koordinerade och har överlappande uppgifter, och tillräcklig finansiering saknas. Enligt EU-kommissionens rapport behöver åklagare stärkt kompetens och vilja att driva korruptionsfall. Framsteg har gjorts under de senaste åren, bland annat genom inrättandet av en utredande funktion, lett av det särskilda åklagarämbetet, och av en spårningsmekanism för högnivåkorruption och organiserad brottslighet. Antalet högnivåfall som utreds och åtalas för har ökat. Enligt *Transparency International* förekommer korruption på många områden och är fortsatt ett allvarligt problem. Landet placeras på plats 85 av 183 i *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2017.

Individer, grupper och icke-statliga organisationer i Kosovo kan anmäla överträdelser av mänskliga rättigheter till ombudspersonen och till domstolarna. Ombudspersonsfunktionen är tämligen känd hos befolkningen.

I oktober 2017 integrerades de juridiska strukturerna i norra Kosovo i det nationella juridiska systemet i enlighet med överenskommelsen från 2015 inom ramen för normaliseringsdialogen mellan Kosovo och Serbien. Fyrtio kosovoserbiska domare och tretton åklagare utnämndes till tjänster i det nationella juridiska systemet, där domstolarna i norra Mitrovica blev en del. Det integrerade systemet präglas dock av språkliga barriärer, eftersom Kosovo är lingvistiskt uppdelat och få serber talar albanska. En avsaknad av både översättare och tolkar har hindrat genomförandet av överenskommelsen och lett till förseningar i domstolarnas arbete.

Det finns inga militära domstolar. År 2015 godkände Kosovos parlament inrättandet av en tillfällig särskild domstol och ett särskilt åklagarkontor för att genomföra rättegångar byggda på uppgifter om brott mot mänskligheten, krigsbrott och andra allvarliga brott under 1998–2000. Uppgifterna kommer från den rapport som Europarådets rapportör skrev 2010 och som Europarådet antog 2011. Domstolen och åklagarkontoret är placerade i Haag i Nederländerna men lyder under kosovansk lag och

är kopplade till alla nivåer i det kosovariska rättssystemet. De bemannas av internationella domare, åklagare och personal.

I december 2017 gjorde ett antal parlamentsledamöter från partier i regeringen ett försök att ändra lagen och hindra etableringen av den tillfälliga särskilda domstolen och det särskilda åklagarkontoret förlagda i Haag. Efter motstånd från opposition och internationella aktörer drogs initiativet till att ändra lagen tillbaka.

Rättssäkerhet

Politisering, ineffektivitet, korruption och otillräckliga resurser påverkar domstolarnas objektivitet och leder till bristande rättssäkerhet och tillit. Enligt lag ska rättegångar vara opartiska och oberoende. Rättegångar är offentliga och lagen inkluderar rätten att betraktas som oskyldig till dess att man blivit dömd, att bli informerad om vad man står åtalad för, att få förbereda och föra sitt försvar, rätten till prövning utan dröjsmål och rätten till överprövning. *Freedom House* uppger dock i sin rapport för Kosovo 2018 att personer ibland anhålls utan att fullgod anledning uppgetts och att personer som anhållits ibland nekas tillgång till en advokat vid förhör. Rättsprocesserna är ofta långa på grund av ineffektivitet och brist på resurser.

Det finns en myndighet för kostnadsfri rättshjälp med mandat att oberoende tillhandahålla kostnadsfri rättshjälp till låginkomsttagare. Myndigheten ger juridisk rådgivning men företräder inte klienter i domstolsförhandlingar. Europarådet pekar dock i en rapport om rättsväsendet från 2018 på vissa brister, såsom otillräcklig finansiering av myndigheten. En sektion i statsåklagarens kontor bistår med att brottsoffer får tillgång till rättsväsendet med särskilt fokus på våld i hemmet, människohandel, utnyttjande av barn och våldtäkt.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Straffrihet är inte allmänt utbredd men förekommer vid till exempel korruptionsanklagelser mot offentliga tjänstemän i synnerhet inom rättsväsendet. Förseningar i handläggningen av ärenden tros ofta bero på manipulation utifrån riktad mot åklagare och domare. Långvariga problem med bristande administrativ kapacitet och lågt professionellt kunnande

har drabbat rättsväsendets förmåga. Många anmälda ärenden blir aldrig prövade.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

De demokratiska institutionerna är fortfarande under utveckling. Ett flerpartisystem upprätthålls och konstitutionen lägger fast principen om maktdelning mellan parlamentet, regeringen och rättsväsendet. Sedan självständighetsförklaringen 2008 har Kosovo stärkt sina demokratiska institutioner. I praktiken utövar regeringen dock stort inflytande över såväl parlament som rättsväsende. Parlamentet brister i att granska regeringen och dess underlydande organ. Enligt *Freedom House* har regeringen vid ett flertal tillfällen kringgått den parlamentariska processen i sitt beslutsfattande. Parlamentet präglas av polarisering och några partier bojkottar tidvis parlamentet, vilket hämmar lagstiftningsarbetet. Det har förekommit att parlamentsledamöter obstruerat arbetet bland annat genom att kasta tårgas i plenarsalen.

Kosovo har ett flerpartisystem. Partier baseras på nationella och etniska grunder runt ledande personligheter. Vid val används ett system med öppna listor vilket gör det möjligt att rösta direkt på kandidater för nationella och lokala församlingar och inte enbart på politiska partier. Etniska minoriteter garanteras representation på 20 av parlamentets 120 platser. Genom kvotering innehas 30 procent av platserna i de nationella och lokala demokratiskt valda församlingarna av kvinnor.

Efter en misstroendeomröstning 2017 valdes sittande regering i ett extraval samma år. EU:s valobservationsmission rapporterade att valet överlag genomfördes i genuin konkurrens mellan partierna och på ett fredligt sätt, men pekade på brister såsom felaktigheter i röstlängderna, otydliga processer vid räknings- och resultatcentren samt svag kontroll av kampanjfinansiering. I serbiska områden rapporterades det om påverkan genom hot mot både väljare och kandidater. Valmyndigheten är generellt sett transparent och rättvis, men saknade kapacitet i administreringen av extravalet på grund av den korta tidsfristen inför valet. Regeringen består idag av 24 ministrar varav en är kvinna.

Under de senaste åren har den politiska polariseringen och motsättningar mellan regering och opposition ökat. Skilda uppfattningar om bland annat den EU-ledda normaliseringsdialogen med Serbien har lett till låsta politiska positioner, vilket påverkar genomförandet av nödvändiga reformer.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhället är väl etablerat och aktivt, men saknar kapacitet och resurser att agera självständigt och ställa den offentliga makten till svars på ett verkningsfullt sätt. Civilsamhällesorganisationer i Kosovo är i regel inte självfinansierade och saknar betalande medlemsbaser samt långsiktighet i sin finansiering. En minskning av internationella bidrag till det civila samhället i Kosovo har påverkat deras utrymme negativt, och en stor andel organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter är helt beroende av internationellt stöd.

I juni 2018 antog regeringen ett ramverk för att erbjuda stöd till det civila samhället. Sedan 2017 finns regleringar i syfte att förbättra offentlig konsultation med det civila samhället och för att sätta upp kriterier och processer för offentlig finansiering av civilsamhällesorganisationer. Regleringarna har enligt EU-kommissionen ökat transparensen och styrningen av offentliga medel. Kritik har dock lyfts mot att myndigheter och kommuner lokalt saknar kapacitet för att genomföra lagstiftningen. Regeringens egen rapportering om den offentliga finansieringen av civilsamhället är innehållsmässigt bristfällig.

Oberoende organisationer tillåts verka men regler för att starta, registrera, styra, upplösa och avregistrera civilsamhällesorganisationer är otydliga. Lagstiftningen rörande skattemässiga avdrag för donationer till civilsamhällesorganisationer kräver förtydliganden. Regeringen har tillsammans med civilsamhället förberett lagstiftning som ska säkerställa föreningsfriheten i landet men denna har under behandlingen i parlamentet tillfogats ändringsförslag som har fått flera tunga civilsamhällesorganisationer att reagera negativt. Lagstiftningen har ännu inte antagits.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga rapporterade fall av politiskt motiverade mord eller avrättningar. Det finns inte heller några kända fall av påtvingade försvinnanden. Ungefär 1 660 olösta fall av saknade personer återstår dock att klara upp efter konflikten åren 1998–1999.

Tortyr, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning är förbjudet enligt lag, och några sådana fall har inte rapporterats. Standarden på häkten och anstalter är generellt i nivå med internationell standard. Civilsamhällesorganisationen *Kosovo Rehabilitation Centre for Torture Victims* har dock mottagit klagomål från interner om olämpligt beteende, verbala trakasserier, och fysisk misshandel av kriminalvårdspersonal. Problem finns – i synnerhet i häkten – med dålig tillgång till hälso- och sjukvård, brist på rehabilitering, och våld bland de intagna. Interner rapporterar om utbredd korruption i fängelser. Enligt *Kosovo Rehabilitation Centre for Torture Victims* har situationen på anstalter och häkten förbättrats. Det finns dock fortfarande brister, bland annat vad gäller fullständiga medicinska rapporter och dokumentation.

En oberoende inspektörsfunktion (*Police Inspectorate of Kosovo*) på inrikesministeriet tar emot klagomål om polisens agerande.

Kosovo är ett ursprungs-, transit- och destinationsland för människohandel, särskilt för sexuell exploatering. Kvinnor och flickor utsätts för handel för sexuella ändamål i och utanför Kosovo. Barn och personer som tillhör minoritetsgrupperna romer, ashkalier och egyptier utgör särskilt utsatta grupper, som tvingas till tiggeri och andra typer av arbete. Kosovos regering har vidtagit åtgärder för att komma till rätta med problematiken. Bland annat finns en strategi och handlingsplan för förebyggande av människohandel, stöd till offer och vittnen, genomförande av förundersökningar och åtal samt skydd av barn. Däremot minskades under 2017 regeringens finansiering av härbärgen för offer för människohandel. Enligt EU-kommissionens rapport för 2018 identifierades 32 offer för människohandel 2017, varav 25 var från Kosovo.

Dödsstraff

Dödsstraff förekommer inte i Kosovo.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Konstitutionen förbjuder godtycklig internering. Inga fall av godtyckliga kvarhållanden eller frihetsberövanden är kända.

Enligt lagen ska fri rörlighet råda inom landets gränser, för resa utomlands, emigration och återvändande. På grund av interetnisk spänning, oro för den personliga säkerheten och vägspärrar upprättade av lokalbefolkning finns dock begränsningar, framför allt i norra Kosovo. En del av befolkningen väljer att inte resa till områden i olika delar av landet som domineras av en annan etnisk grupp.

Kosovariska medborgare kan fritt, men mot en avgift, ansöka om resedokument. Vissa av Kosovos utlandsmyndigheter utfärdar pass. Kosovaner behöver visum för att resa till Schengenområdet och många andra länder. EU bedriver en dialog med Kosovo om viseringsfrihet till Schengen där Kosovo åtagit sig att genom reformer uppfylla ett antal kriterier. Inom ramen för den EU-ledda normaliseringsdialogen med Serbien fick kosovaner 2014 möjlighet att resa in i Serbien på sina nationella id-kort. Fordon kan köras in i Serbien, men bilar registrerade i Kosovo behöver särskilda registreringsskyltar.

I mars 2018 utvisades sex turkiska medborgare med mycket kort varsel av Kosovos polis. Utvisningen genomfördes utan sedvanligt domstolsförfarande vilket väckte frågor från allmänhet, politiska partier och myndighetsföreträdare om respekten för individernas rätt till frihet och personlig säkerhet, och för rättsstatens principer.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitution och lagstiftning föreskriver yttrandefrihet och pressfrihet. I allmänhet respekterar stat och myndigheter dessa friheter. Oberoende medier är aktiva och kan generellt uttrycka sig utan restriktioner. Det förekommer dock rapporter om påtryckningar från tjänstemän, politiker, företag, religiösa grupper och andra inflytelserika individer som söker förmå journalister eller andra företrädare för medier att inte publicera

visst material, inklusive genom hot och trakasserier samt fysiska och verbala attacker. Enligt det nationella journalistförbundet har det under 2017 och 2018 förekommit flera sådana fall. Förundersökningar har inletts, men genomförs långsamt. EU-kommissionen uppger i sin rapport för Kosovo från 2018 att det under 2017 endast utfärdades två fällande domar i fall avseende hot och attacker mot journalister.

Det finns ingen formell censur, men det starka ekonomiska beroendet av annonsörer och andra intressenter uppger bidra till självcensur. Detta bland annat enligt en rapport från *Balkan Investigative Reporting Network* som publicerades 2018. Enligt EU-kommissionens rapport för Kosovo från 2018 har få medier möjlighet att bedriva sin verksamhet utan starka kopplingar till intressegrupper inom den politiska sfären och näringslivet. Ett fåtal dagstidningar anses vara ekonomiskt oberoende nog för att agera mer självständigt. Bristande tillgång till finansiering är generellt ett problem inom mediasektorn. En återkommande fråga i debatten om medias villkor är den kortsiktiga finansieringen av det statliga radio- och tv-bolaget RTK vilket nämns som en källa till osäkerhet kring bolagets självständighet.

Media har även, trots befintlig lagstiftning, svårt att få tillgång till information från stat och myndigheter. Ett antal nyhetsportaler finns att tillgå online. Enligt en enkät genomförd av Kosovos statistikmyndighet hade 88,8 procent av hushållen tillgång till internet 2017. Inga överträdelser gällande myndigheters övervakning av e-postväxling eller chattrum har rapporterats. På *Reportrar utan gränser*s index över pressfriheten 2018 rankas Kosovo på plats 78 av 180 länder.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet föreskrivs i konstitutionen och i särskild lagstiftning. Dessa friheter respekteras generellt av regering och stat. Ansökan om tillåtelse för protester och demonstrationer ska lämnas till polisen senast 72 timmar i förväg. Polisen har skyldighet att svara inom 48 timmar, i annat fall anses ansökan beviljad. Demonstrationer organiseras och genomförs regelbundet.

Religions- och övertygelsefrihet

Rätten att utöva sin religion garanteras i konstitutionen och regleras i lagen om religionsfrihet. Lagen gör det inte möjligt för religiösa grupper att registrera sig som juridisk person vilket försvårar deras verksamhet. Regeringen har vidtagit åtgärder för att stifta en ny lag om religiös frihet. Lagen är dock ännu inte antagen.

De inskränkningar av religionsfriheten som förekommit har primärt riktats mot den serbisk-ortodoxa kyrkan. Exempelvis har försök gjorts att hindra serbisk-ortodoxa pilgrimer från delta i gudstjänst i Gjakova/Đakovica. Det bör dock påpekas att dessa försök har varit lokalt organiserade och inte initierade från centralt politiskt håll. Den serbisk-ortodoxa kyrkan har hävdade att rådet för genomförande och observation (*Implementation and Monitoring Council*), inrättat för att skydda serbisk-ortodoxa platser och medla i dispyter, inte fungerat väl.

Lokala myndigheter i Deçan/Dečane har ännu inte verkställt ett beslut i konstitutionsdomstolen från 2016 som bekräftar det serbisk-ortodoxa klostret Visoki Dečanis ägarskap av tjugofyra hektar land i anslutning till klostret.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Lagstiftningen förbjuder diskriminering. I praktiken förekommer diskriminering på arbetsmarknaden, både i privat och i offentlig sektor, primärt mot etniska minoriteter. Tillgången till data är dock begränsad. Rekrytering är inte alltid meritbaserad och sker inte sällan utifrån politisk tillhörighet och personliga kontakter. Arbetsgivare i offentlig sektor är skyldiga att tillhandahålla en viss andel arbetstillfällen till personer från landets minoriteter men efterlevnaden brister.

Arbetslösheten i Kosovo är hög och beräknas enligt officiella siffror uppgå till cirka 33 procent. Arbetslösheten drabbar framförallt ungdomar, kvinnor och personer med låg utbildning. Arbetslösheten bland kvinnor beräknas till cirka 50 procent. Arbetslösheten bland unga kvinnor är 65 procent och 47 procent för unga män. Ungefär hälften av de arbetslösa har enbart grundskolekompetens eller saknar gymnasiekompetens. En

viktig anledning till den höga arbetslösheten är att utbildningssystemet inte är anpassat till att möta arbetsmarknadens kompetensbehov, men även välutbildade personer har svårt att hitta anställning.

Den offentliga sektorn är den enskilt största arbetsgivaren. Andelen kvinnor anställda inom offentlig sektor är låg, särskilt bland högre tjänstemän. Den privata sektorn domineras av små familjeföretag.

Tvångsarbete är förbjudet enligt lag. Det finns dock uppgifter om att det förekommer. Romska barn löper större risk att utsättas för människohandel med syfte att utnyttjas för tiggeri. Det förekommer dessutom att kvinnor tvingas till prostitution. Sådana brott leder sällan till åtal.

Lagen förbjuder arbete före 15 års ålder. Det är dock vanligt för barn att bistå sina föräldrar i arbete i hemmet eller jordbruket. Enligt Unicef förekommer barnarbete särskilt inom marknads- och gatuhandel, hushållsarbete och jordbruk.

En särskild arbetsmiljöinspektion ansvarar för översyn av arbetsmiljön och för överträdelser kan böter om 5 000–10 000 euro utfärdas. Trots regelverket uppvisar särskilt byggbranschen, energisektorn och gruvnäringen allvarliga brister.

Lagstiftningen garanterar minimilön och 40 timmars arbetsvecka. En genomsnittlig lön uppgår till cirka 290 euro per månad. Kvinnors genomsnittliga inkomst är väsentligt lägre än mäns.

Lagen om fackliga organisationer stadgar rättigheter för arbetstagare att etablera och ansluta sig till fackföreningar. Fackföreningarna är dock svaga och deras möjlighet att bidra till förbättrade villkor och rättigheter för medlemmarna är oklar. Formell dialog med regering och myndigheter i fackliga frågor bedrivs i begränsad omfattning.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Alla invånare har rätt till hälso- och sjukvård men i praktiken är tillgången begränsad, särskilt för personer som lever i fattigdom. Avsaknaden av en allmän sjukförsäkring med tillhörande system gör att hushållen belastas

med höga kostnader för sjukvård. Sjukvård ska vara gratis, men i praktiken får många patienter själva stå för stora utgifter för exempelvis mediciner, inklusive för sådana som krävs under sjukhusvård och rehabilitering. EU-kommissionen uppskattar att ungefär en tredjedel av befolkningen har begränsad tillgång till sjukvård. Vidare uppges att 18 procent av befolkningen inte söker vård på grund av ekonomiska svårigheter. En lag om allmän hälsoförsäkring antogs 2016 och väntar på att genomföras.

Det är vanligt att kvinnor och personer med särskilda behov – inklusive äldre och personer med funktionsnedsättningar – inte får sina behov tillgodosedda. Minoriteter har särskilda svårigheter att få tillgång till sjukvård. Korruption inom sjukvården förekommer. På grund av låga löner tjänstgör läkare ofta både i den offentliga sektorn och på privata kliniker.

År 2016 beräknade Världsbanken den förväntade livslängden till 73,9 år för kvinnor och 69,5 år för män. Mödradödligheten i Kosovo beräknades vara 3,7 per 100 000 mellan 2011 och 2015, med högre siffror bland minoritetsgrupperna romer, ashkalier och egyptier. Barnadödligheten föll från 29 per 1 000 till tolv per 1 000 mellan 2000 och 2015. Bland minoritetsgrupperna romer, ashaklier och egyptier beräknas barnadödligheten 2015 till 41 per 1 000, ungefär tre gånger högre än hos den övriga befolkningen.

Abort är lagligt fram till vecka tio om kvinnan är över 18 år, och med föräldrars tillstånd mellan 16 och 18 år. Om en kvinna är i fara för sitt liv på grund av en graviditet är abort lagligt under hela graviditeten. Abort är lagligt fram till vecka 22 om graviditeten har uppkommit till följd av våldtäkt, människohandel och sexuell exploatering, för minderåriga eller fall av incest. Det är förbjudet att abortera på grundval av fostrets kön.

Rätten till utbildning

Skolgång är obligatorisk för barn i åldrarna 6–15 år. Grundskolan är avgiftsfri. Utbildningssektorn lider av finansiella begränsningar, brist på funktionsdugliga lokaler- och skolmaterial samt låg kvalitet i undervisningen. Den allmänna uppfattningen är att korruption och brist

på meritbaserad rekrytering har en negativ inverkan på utvecklingen av utbildningssektorn.

I PISA-undersökningen 2015 var Kosovo sist i sin bland de länder på västra Balkan som deltog i undersökningen och på plats 72 av alla 74 deltagande stater. Kosovo deltar även i 2018 års PISA-undersökning.

Många som tillhör minoritetsgrupperna romer, ashkalier och egyptier har inte tillgång till utbildning. Ungefär 20 procent av barnen bland dessa grupper saknar födelsebevis vilket exkluderar dem från offentliga tjänster som skola. 53 procent av barn som tillhör minoritetsgrupper är inskrivna i grundläggande utbildning, 39 procent har fullföljt grundskoleutbildningen och 20 procent gymnasieutbildning. Endast 1,4 procent av flickorna är inskrivna i gymnasieutbildning- och högskoleutbildning. Läskunnigheten bland romer, ashkalier och egyptier är väsentligt lägre än hos majoritetsbefolkningen, 87 procent för män och 73 procent för kvinnor.

Serbers tillgång till utbildning begränsas av språkbarriärer i albanska majoritetskommuner, vilket inte är ett rapporterat problem i kommunerna med serbisk majoritet. Utbildningen i de tio serbiska majoritetskommunerna utgör ett parallellt system till Kosovos utbildningssystem. Det följer den serbiska läroplanen och finansieras av Serbien. Betyg från serbiska skolor, inklusive Pristinas universitet i Mitrovica, erkänns inte helt och hållet av Kosovo, trots att en överenskommelse om ömsesidigt erkännande av avgångsbetyg mellan Kosovo och Serbiens skrevs under 2011.

33 procent av kvinnor och 23 procent män med funktionsnedsättning har aldrig varit inskrivna i någon form av utbildning. En majoritet förlitar sig istället på familjen för assistans och finansiellt stöd. Den bristfälliga tillgängligheten i allmänna utrymmen och transport samt vad gäller tillgången till anpassad kommunikation är bidragande orsaker.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Kosovo är ett av Europas fattigaste länder. Enligt Världsbanken lever 17,6 procent av Kosovos befolkning i fattigdom. Den höga arbetslösheten (runt 33 procent) är en starkt bidragande orsak. Landets svaga ekonomi är

ett allvarligt och långsiktigt problem. Ekonomin karaktäriseras av ett högt beroende av remitteringar från utlandet och internationellt bistånd. Produktionsbasen är liten och handelsunderskottet betydande. Utan en starkare ekonomisk utveckling finns risk för en bestående fattigdom. Ett offentligt socialt skyddsnät finns att tillgå men begränsas i omfattning av nyutvecklade och svaga institutioner. Skyddsnätet är utformat med bidrag till specifika grupper, men är ibland svårtillgängligt för minoriteter och de mest utsatta.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnor har samma lagliga rättigheter som män, men traditionellt lägre social status, vilket påverkar hur deras rättigheter respekteras i praktiken. Kvinnor och flickor utsätts för flera former av diskriminering på grund av kön, etnicitet och socialt ursprung.

Enligt *Kosovo Women's Network* har två tredjedelar av alla kvinnor i Kosovo någon gång utsatts för våld i en nära relation. Regeringen presenterade en femårsplan 2016 för att bekämpa våld mot kvinnor i hemmet. I straffrättsliga fall är åtal och fällande dom ovanligt. Våldtäkt är olagligt, men lagstiftningen omfattar inte specifikt våldtäkt inom äktenskap. Dömda våldtäktsmän får ofta lättare straff än det föreskrivna minimistraffet.

På landsbygden har kvinnor sämre möjligheter att självständigt fatta beslut om sig själva och sina barn eller utöva full kontroll över sin egendom. Trots att lagen föreskriver att kvinnor har rätt till arv är praxis att enbart låta arv tillfalla män.

Barnets rättigheter

Kosovos lagar för barnets rättigheter är i stort sett i nivå med internationell standard, men genomförandet är en utmaning. System för att kontrollera genomförandet av barns rättigheter behöver stärkas. Personer med ansvar för barnets rättigheter har utsetts i de flesta kommuner men deras inflytande skulle behöva stärkas.

Enligt lag är barnaga förbjudet men praxis är att tillrättavisa barn fysiskt både i hemmet och i skolan. Rapporter beskriver våld mot barn och mellan barn i skolor som ett utbrett problem. De ekonomiska resurserna för att skydda barn som utsatts för våld och människohandel behöver öka. Barnäktenskap är relativt ovanligt i Kosovo men praktiseras i vissa mindre samhällen och etniska grupper, i synnerhet men inte exklusivt bland romer, ashkalier, egyptier och goranier.

Straffbarhetsåldern är 14 år. En särskild lagstiftning reglerar de särskilda åtgärder och procedurer som gäller barn över 14 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Alla medborgare i Kosovo oavsett etnicitet, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, ekonomiska eller sociala förutsättningar, sexuell läggning, födelseplats, funktionsnedsättning eller annan personlig status, tillerkänns lika rättigheter och skydd enligt konstitutionen. Medborgare som tillhör etniska minoriteter har dock betydligt svårare att få full tillgång till samtliga dessa rättigheter, även om situationen har förbättrats. Detta gäller i synnerhet romer, ashkalier, egyptier och goranier som på många sätt lever i marginalen av samhället.

Lagen föreskriver att arbetsgivare inom offentlig sektor ska tillhandahålla en viss andel arbetstillfällen till personer tillhörande etniska minoriteter. Efterlevnaden bland offentliga arbetsgivare är dock bristfällig.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Antidiskrimineringslagen och konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning men kunskapen hos allmänheten om lagen är begränsad. Den konstitutionella principen reflekteras inte i all lagstiftning. Exempelvis anger äktenskapslagen att äktenskap ingås mellan man och kvinna.

Konservativa attityder i samhället leder till att hbtq-personer i hög utsträckning håller sin sexuella läggning eller könsidentitet hemlig för att undvika diskriminering, negativa reaktioner, hot eller våld. Diskriminering av hbtq-personer sker bland annat på arbetsmarknaden,

bostadsmarknaden och i utbildningsväsendet. Regeringen har inrättat en grupp för rådgivning och koordinering för främjandet av hbtq-personers rättigheter bestående av statliga och icke-statliga aktörer. Under 2017 tog gruppen fram en andra handlingsplan på området. I oktober 2018 genomfördes Pristinas andra årliga pridevecka och PrideWalk. Något våld har inte rapporterats i anslutning till evenemanget, däremot förekom nedsättande inlägg i sociala medier.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Sedan konflikten (huvudsakligen 1998–1999) finns ett stort antal internflyktingar i Kosovo, främst serber och romer, ashkalier och egyptier. Många återvändande flyktingar upplever svårigheter i kontakten med lokala myndigheter, exempelvis vid inskrivning i folkbokföringen vilket är en förutsättning för tillgång till hälsovård, skolgång och andra offentliga tjänster.

På migrationsområdet görs gradvisa framsteg. Det politiska fokus som återtagande- och migrationsfrågorna har fått med anledning av Kosovos ansträngningar för att erhålla viseringsfrihet till Schengenområdet är en viktig drivkraft.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Diskriminering av personer med funktionsnedsättning är förbjudet enligt konstitution och lagstiftning, men genomförandet brister. Det finns ungefär 150 000 personer med funktionsnedsättning i Kosovo. De har ofta stora svårigheter att få sina sociala och andra rättigheter respekterade. Få lyckas ta sig in på arbetsmarknaden. Personer med fysisk funktionsnedsättning utgör inget vanligt inslag i gatubilden, dels på grund av en social tendens att dölja personerna, dels på grund av bristande tillgänglighet i offentliga miljöer. Det förekommer att personer med funktionsnedsättning inte deltar i skolundervisning på grund av risk för utanförskap. Begränsad information finns att tillgå om levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Kosovo

Sveriges reformsamarbete med Kosovo bedrivs i enlighet med resultatstrategin för reformsamarbete med Östeuropa, Västra Balkan och Turkiet 2014–2020. Det övergripande målet är att underlätta Kosovos EU-integration. Arbetet koncentreras till tre resultatområden: 1) ökad ekonomisk integration med EU och marknadsekonomisk utveckling, 2) stärkt demokrati, ökad respekt för mänskliga rättigheter och mer utvecklad rättsstat, 3) förbättrad miljö och begränsad klimatpåverkan, samt stärkt motståndskraft mot miljöpåverkan och klimatförändringar. Den årliga allokeringen uppgår till ungefär 100 miljoner kronor, och 100 miljoner i kreditgarantier.

Sverige bidrar med 4–5 militära rådgivare till NATO:s insatser i Kosovo, samt till EU:s rättsstatsinsats EULEX med ungefär 20 personer. Därtill tjänstgör tre sekonderade svenskar i Organisationen för säkerhet och samarbete i Europas insats i Kosovo.

EU verkar i Kosovo genom EU:s särskilda representant, som leder EU-kontoret i Kosovo, och rättsstatsinsatsen EULEX. EU är den största biståndsgivaren, följd av USA. EULEX verkar för att stärka Kosovos kapacitet på rättsområdet och har ett begränsat exekutivt mandat inom krigsbrott och organiserad brottslighet. EU faciliterar en normaliseringsdialog mellan Kosovo och Serbien med syfte att normalisera relationen och bidra till förbättrade levnadsvillkor i de båda länderna. EU bedriver även en dialog med Kosovo om viseringsfrihet till Schengen där Kosovo åtagit sig att genom reformer uppfylla ett antal kriterier.

De svenska organisationerna *Olof Palmes Internationella Center*, *Civil Rights Defenders*, *Rädda Barnen* och *Kvinna till Kvinna* har permanent närvaro i Kosovo.

Kosovos särskilda politiska och säkerhetsmässiga situation medför en mycket omfattande internationell närvaro. Närvaron består dels av organisationer som förhåller sig till Kosovo som en självständig stat, dels de som förhåller sig statusneutrala. De statusneutrala bedriver sin

verksamhet utifrån principerna i FN:s säkerhetsrådsresolution 1244. Till dessa hör FN, Nato, OSSE, Europarådet och EU.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Kosovo är inte medlem av Förenta Nationerna eller Europarådet och har därför inte bjudits in att ratificera konventioner som tagits fram inom ramen för dessa organisationers stadgar. Däremot förbinder sig Kosovo i sin konstitution (art. 22), som trädde ikraft i juni 2008, att unilateralt garantera att följande konventioner är direkt tillämpliga i republiken Kosovo och att de äger företräde över nationell lagstiftning och andra regelverk:

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)*.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*.

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)*.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*.

Kosovo lever dock i många fall inte upp till dessa åtaganden. Då man inte formellt är part till konventionerna för Kosovo ingen dialog med eller rapporterar till de respektive konventionskommittéerna, varken inom FN eller inom Europarådet.